

AUTOBIOGRAFIA nr 1 (6) 2016 s. 7–11
ISSN 2353-8694
DOI: 10.18276/au.2016.1.6-01

WSTĘP

MACIEJ DUDA*
Uniwersytet Szczeciński

(auto)biografie męskości / mężczyźni i autobiografie¹

Streszczenie

Autor tekstu zadaje pytanie o lokalność kategorii męskości. Odwołując się do ramowych teorii Raewyn Connell, Pierre’a Bourdieu i Franca La Cecli, postuluje próbę zbudowania lokalnego modelu/lokalnych modeli męskości, analogicznie do globalnego wykorzystywania teorii Edwarda Saída (np. terminu bałkanizmu czy postzależności).

Podstawą takiego modelu męskości może stać się autobiograficzna subiektywność, badanie życiorysów polskich mężczyzn wspierających emancypacyjne ruchy kobiet oraz próby pisania auto- i biografii męskości zawarte w dziewiętnasto- i dwudziestowiecznych tekstach intymistycznych i beletrystycznych.

Słowa kluczowe

męskość, męczyzna, autobiografia, lokalność, biografia

Rama

Raewyn Connell definiuje płeć jako „strukturę relacji społecznych, która skupia się na arenie rozrodczości, oraz zespół praktyk, które przenoszą różnice między ciałami w zakresie

* *Kontakt z autorem: mcjduda@gmail.com*

¹ Niniejszy tekst powstał w ramach stypendium przyznanego przez Narodowe Centrum Nauki w konkursie „Fuga 3”. Tytuł projektu: „Publicystyczna i prozatorska działalność mężczyzn na rzecz polskich ruchów emancypacyjnych i feministycznych w latach 1842–1939”, UMO-2014/12/S/HS2/180.

budowy układu rozrodczego na sferę procesów społecznych”². Z tego względu w ideał męskości wpisane zostają przemoc, kontrola i hierarchia – zasady, które wyznaczać mają pozycję hegemonu. Męskość hegemoniczna jest modelem, który wyznacza kolejne, odmienne wzory zachowań, przypisane zarówno męskości, jak i kobiecości. Związek z hegemonem oznacza funkcjonowanie w jednym z trzech pól/porządków: w centralnym układzie braterstwa, w dalszym polu podporządkowania lub na marginesie. Stopień podporządkowania wyznaczać mają cechy, które dziś uznawane są za przesłanki dyskryminacji, np.: pochodzenie, rasa, kolor skóry, klasa, orientacja seksualna. Kategoryzacja australijskiej badaczki oparta jest na intersekcyjnym porządku. W jego centrum tkwi biały mężczyzna ze sporym kapitałem kulturowym i ekonomicznym.

Socjologiczna teoria Raewyn Connell, podobnie jak teoria Edwarda Saïda, jest tylko ramą, która wymaga sprawdzenia. Wykorzystanie umiędzynarodowionych, więc zuniwersalizowanych kategorii opisu męskości, opierać musi się na ich krytycznej analizie, w obrębie której rama wypełniona zostanie lokalnym i historycznym kontekstem. Te zaś wspomnianą ramę mogą odkształcić. Lokalna lektura postkolonialności, zależnie od kontekstu geograficzno-polityczno-kulturowego, przekształcała model zaproponowany przez Saïda. Dzięki niej powstała kategoria bałkanizmu³, która opisuje wewnętrzne zależności i autooznaczenia nacji i narodów zamieszkujących Półwysep Bałkański. W ten sam sposób narodziła się kategoria opisująca specyfikę relacji polskich narodowych i kulturowych postzależności⁴. Takiej lokalnej lektury domaga się także kategoria męskości, której używały i używają Polki i Polacy. Hegemonialna męskość skodyfikowana przez Connell czy też męska dominacja Pierre’a Bourdieu⁵, jako kategoria równoległa wypracowana na gruncie francuskim, powinny zostać dopełnione intersekcyjnymi badaniami obrazów dziewiętnasto- i dwudziestowiecznych męskości tych, którzy definiowali się bądź definiują i definiowani są jako Polacy. Lektura pism mężczyzn-autorów kreślących losy bohaterów, protagonistów, wydaje się kluczowa dla próby zobrazowania lokalnej (lokalnych?) autobiografii męskości. Staje się przyczynkiem do zarysowania historii polskiej męskości/polskich męskości. Ustawienie wspomnianych narracji w przytoczonej ramie socjologicznej może wskazać istotne różnice związane z klasą, kapitałem kulturowym czy innymi podziałami społecznymi i politycznymi funkcjonującymi w Polsce zaborowej, między- i powojennej.

² Raewyn Connell, *Socjologia płci. Płeć w ujęciu globalnym*, tłum. Olga Siara (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013), 31.

³ Maria Todorova, *Bałkany wyobrażone*, tłum. Piotr Szymor, Magdalena Budzińska (Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2008).

⁴ Hanna Gosk, *Wychodzenie z „cienia imperium”. Wątki postzależnościowe w literaturze polskiej XX i XXI wieku* (Kraków: Universitas, 2015).

⁵ Pierre Bourdieu, *Męska dominacja*, tłum. Lucyna Kopciewicz (Warszawa: Oficyna Naukowa, 2004).

W autobiograficznej pracy lokalnej/lokalnych męskości pomoc mogą nam także antropologiczne założenia Franca La Cecli⁶, który postuluje poszerzenie pola męskości i zakłada, że indywidualny projekt tożsamościowy nie musi powstawać w ramie określonych gestów i ról. Jednocześnie włoski badacz chce, by jego teoria była niejednoznaczna pod względem binarnej klasyfikacji esencjalizm vs. konstruktywizm. Zaproponowana przez niego nieostrość podziału opiera się na braku pełnej akceptacji dla założeń kulturowych, przy założeniu, że puste/wolne miejsce teorii nie zostanie wypełnione biologicznym determinizmem i jego pochodnymi. Według La Cecli badaczki i badacze posługujący się kategorią gender skupiają się na tym, czym tożsamość płciowa może być, nie dostrzegając tego, czym jest. Być może istotowość i relacyjność (założenie, że mężczyznami stajemy się w grupie) są kategoriami, które także posłużyć mogą odczytaniu autobiografii polskiej/polskich męskości.

Zwrot „autobiografie męskości” może wydawać się oksymoroniczny. Współczesny pisarski i czytelniczy uzus strategii autobiograficzne i intymistyczne lokuje bowiem po stronie kobiet. W *Encyklopedii gender* znajdziemy wyraźne rozróżnienie autobiografii męskich i kobiecych. Katarzyna Nadana-Sokołowska, wskazując cechy męskich autobiografii, pisała o „afirmacj[i] charakterystyczn[ej] dla autobiografii silnej podmiotowości, poczuci[u] autonomii i indywidualności”⁷. W przeciwieństwie do nich zapisy kobiet skupiać mają się na obecności innych osób. Badania tekstów Polaków wspierających emancypacyjne ruchy Polek w XIX i XX wieku relatywizują tę tezę. Przykładem może być zbudowany wokół figury zmarłej żony pamiętnik Oda Bujwida⁸.

Tu i teraz

Reasumując, należy stwierdzić, że męskość jako kategoria charakteryzująca status, wygląd i atrybuty obdarzonych nią przedstawicieli społeczeństwa różnicuje się w zależności od położenia geograficznego oraz od założeń kulturowych różnych społeczności, które swoim członkom przypisują konkretne role, stawiając wobec nich wymagania. W tym zakresie nie różni się od kobiecości. Obie budowane są na upowszechnionych wyobrażeniach ról społecznych według założenia: wyobrażać sobie to przypominać znajome. Dwudziestowieczne badania antropologiczne rozszerzyły wyobraźnię Europejczyków. Obrazy różnych układów społecznych nie wpłynęły jednak na decentralizację naturalizowanego układu binarnego, w którym męskość pozostawała kategorią zerową, przezroczystą, uniwersalizowaną, a kobiecość dopełniała ją przez przeciwieństwo.

⁶ Franco La Cecla, *Szorstkim być. Antropologia mężczyzny*, tłum. Hanna Serkowska (Warszawa: Wydawnictwo Sic!, 2014).

⁷ Katarzyna Nadana-Sokołowska, „Autobiografia”, w: *Encyklopedia gender. Płeć w kulturze*, red. Monika Rudaś-Grodzka et al. (Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca, 2014), 56.

⁸ Odo Bujwid, *Osamotnienie. Pamiętniki z lat 1932–1942* (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1990).

Studia kobiecości od wielu lat niuansują różne kategorie związane z kobiecością i kobietami. W podobny sposób funkcjonują studia męskości oraz studia nad seksualnościami. Polski spór o gender⁹ ujawnił jednak, że mężczyźni, przynajmniej w komunikacji mainstreamowej, nadal znajdują się poza obrębem dyskusji. Zarówno jako aktorzy, jak i temat dyskusji. Wojna o gender toczyła się między kobietami oraz księżmi, których męskość była tabuizowana. Obiektem dyskusji była seksualność dzieci, obrona chłopców przez ich matki i wyznaniowych ojców, a także seksualność i ciało kobiet oraz odmaskulinizowanych gejów. Taki kształt dyskusji pozwala zapytać o (nie)możliwość dyskusji nad męskosciami w Polsce, o ich wzory, przykłady oraz o historyczną (nie)zmiennność kategorii męskości.

Z kolei autobiografizm jako gatunek naprowadza nas na tropy introspekcji, autorefleksji, wyznania, dokumentu osobistego, niefikcjonalnego. Jest silnie upodmiotowiony oraz ukazuje kontekst społeczny z konkretnego punktu widzenia. Autobiograficzna subiektywność może być przeciwstawiana uniwersalizowanej kategorii męskości. Wydaje się, że zestawienie ich obu – kategorii męskości i autobiografii – odsłonić może ciekawą perspektywę, umożliwia też postawienie kilku ważnych pytań:

- Kto pisze, mógł i może pisać o męskości, czy głos zostaje usłyszany, do czego wykorzystuje się temat i kategorię męskości w polskiej beletrystyce, publicystyce oraz badaniach z XIX i XX wieku?
- Jak wyglądają polskie (auto)biografie męskości, zarówno te beletrystyczne, jak i badawcze, jakie punkty węzłowe budują ich kształt oraz tożsamość polskich mężczyzn?
- Na jakich kategoriach zasadza się koncepcja męskości w narracjach współczesnych i historycznych, dziewiętnasto- i dwudziestowiecznych, czy i jak możemy mówić o specyfice polskiej męskości w odniesieniu do kategorii metropolizowanych, europeizowanych, mondializowanych?
- W jaki sposób kategoria męskości przecina się w polskich narracjach z kategoriami geograficznymi, ekonomicznymi?

Odpowiedzi na te pytania próbowaliśmy odnaleźć na ogólnopolskiej konferencji naukowej „(auto)biografie męskości/ mężczyźni i autobiografie”. Konferencja zorganizowana została przez pracowników Zakładu Literatury Polskiej XX i XXI Wieku Instytutu Polonistyki i Kulturoznawstwa na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Szczecińskiego w dniu 16 czerwca 2016 roku. Zebrane w niniejszym tomie „Autobiografii” teksty są pokłosiem tego spotkania.

Redaktorkom i Redaktorom „Autobiografii” bardzo dziękuję za zaufanie i możliwość publikacji naszych badań na łamach tego czasopisma.

⁹ Maciej Duda, *Dogmat płci. Polska wojna z gender* (Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra, 2016).

Bibliografia

- Bourdieu, Pierre. *Męska dominacja*. Tłum. Lucyna Kopciewicz. Warszawa: Oficyna Naukowa, 2004.
- Bujwid, Odo. *Osamotnienie. Pamiętniki z lat 1932–1942*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1990.
- Connell, Raewyn. *Socjologia płci. Płeć w ujęciu globalnym*. Tłum. Olga Siara. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013.
- Duda, Maciej. *Dogmat płci. Polska wojna z gender*. Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra, 2016.
- Gosk, Hanna. *Wychodzenie z „cienia imperium”. Wątki postzależnościowe w literaturze polskiej XX i XXI wieku*. Kraków: Universitas, 2015.
- La Cecla, Franco. *Szorstkim być. Antropologia mężczyzny*. Tłum. Hanna Serkowska. Warszawa: Wydawnictwo Sic!, 2014.
- Nadana-Sokołowska, Katarzyna. „Autobiografia”. W: *Encyklopedia gender. Płeć w kulturze*, red. Monika Rudaś-Grodzka et al. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca, 2014.
- Todorova, Maria. *Balkany wyobrażone*. Tłum. Piotr Szymor, Magdalena Budzińska. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2008.

(Auto)biographies of masculinity/men and autobiographies

Summary

The author of the text asks about locality of masculinity categories. He refers to the framework theories of Raewyn Connell, Pierre Bourdieu and Franco La Cecla and postulates attempt to create local model/local models of masculinity – similarly to glocal use of Edward Said's theory (e.g. balkanization and postdependence). Autobiographical subjectivity, research of biographies of Polish men supporting emancipatory movements and attempts to write autobiographies and biographies of masculinity included in 19th and 20th-century intimate writing and fiction texts can be the grounds for such a masculinity model.

Keywords

masculinity, man, autobiography, locality, biography

Translated by Maciej Duda

PROSIMY O CYTOWANIE TEGO ARTYKUŁU JAKO:

Maciej Duda, „(auto)biografie męskości/mężczyźni i autobiografie”, *Autobiografia. Literatura. Kultura. Media* 1 (06) (2016): 7–11.